

Димитрије С. Буквић¹
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за социологију
Београд (Србија)

УДК 316.7:640.442(497.11)(093.3)(049.32)

Приказ

Прихваћен 26.10.2017.

doi:10.5937/socpreg51-15321

ЕСПРЕСО У КАФАНИ И ДРУГЕ ДИЛЕМЕ

(Драгољуб Б. Ђорђевић, *Култура кафане у огледалу штампе – ирилози социолошкој кафанологији*, Београд, *Službeni glasnik*, 2016, 122 str.)

Значај кафане као историјски важне друштвене институције обрнуто је сразмеран скромној пажњи коју јој придају друштвене науке у Србији. Од отварања прве кафане у Београду, у 16. веку, до појаве кафанологије као интердисциплинарног поља проучавања прошло је целих пет столећа. Ако је за утеху, то је одоцњење од „само” шездесетак година у односу на европску и америчку социологију, социјалну историју и друштвену филозофију, које су у другој половини 20. века продрле на овај терен, до тада махом резервисан за публицисте, хроничаре, писце и новинаре.

Нећемо отуд претерати ако кажемо да оно што су о релевантности угоститељских објеката у западним друштвима до сада писали Хабермас, Сенет,

Козер, Олденбург и други аутори, у Србији годинама ради нишки социолог, проф. др Драгољуб Б. Ђорђевић. Осим прегалачког приређивачког рада – импозантне антологије „Кафанологија” (2012) и темата „Кафана: то сјајно треће место” за часопис „Култура” (2016) – Ђорђевићев ауторски рад на ову тему чине монографија „Казуј, крчмо Џеримо: периферијска кафана и около ње” (2011), овенчана својевремено наградом „Десимир Тошић”, као и коауторска књига „Карирани столњак / Кафанолошки астал” (2014) настала у „саучесништву” с писцем овог приказа.

¹ dimitrije.bukvic@gmail.com

Тој ниски, овај социолог недавно је придодао још један бисер – своје дело „Култура кафане у огледалу штампе” у издању „Службеног гласника”. Ова књига може се читати и као својеврсни наставак „Кафанолошког астала”, тим пре што Ђорђевић овде наставља тамо где је стао у претходној публикацији.

Идејно упориште овог штива, сачињеног од педесет једног кратког записа чији су називи, у маниру својеврсног кафанског лексикона, поређани азбучним редом, јесте ауторово схватање о кафани као друштвеној институцији многоструких функција (и) у сфери културе. То становиште је уобличено у темељној премиси о кафани као „светлој чињеници српске, балканске и европске културне баштине” (Ђорђевић, 2016, стр. 98). Иако аутор ту мисао саопштава тек на крају, јасно је да она не представља само исходиште, већ и полазиште ове публикације. Следствено томе, Ђорђевић појам „културе кафане” рашчлањује на „културу у кафани” (под чиме подразумева кафану као позорницу културних и уметничких дешавања) и „кафанску културу”, то јест одређену врсту понашања која се упражњава у оваквим објектима, попут начина испијања пића или специфичног бонтона (Ђорђевић, 2016, стр. 97).

Унутар тог теоријског оквира, аутор у својим, како их сам назива, „социолошким есејчићима” провлачи написе из дневне и периодичне штампе кроз социолошко огледало. Конкретно, Ђорђевић је у току 2014. и 2015. године редовно прикупљао све чланке о овој теми из два дневна листа (београдске „Политике” и нишких „Народних новина”) и три недељна (НИН-а, „Печата” и „Недељника”), као и часописа „Православље”. Овај последњи избор може звучати чудно, али само ако се не зна да је социологија религије, поред кафанологије и проучавања Рома, једно од главних ауторових истраживачких интересовања.

У првом делу књиге („Култура у кафани”), Ђорђевић на примерима из штампе доказује тезу да су угоститељски објекти били и остали својеврсни инкубатори стваралаштва (не само) у Србији. Аутор се интересује и за феномене попут београдских „еснафских кафана”, било да је реч о локалима у којима су одседали претежно глумци („Српска кафана”), писци („Клуб књижевника”) или сликари и њихови ученици (гостиона „Два мегданције” између два светска рата). А када упери свој социолошки рефлектор према прошлости, Ђорђевић ће нас подсетити да су управо у кафанама први пут одржавани многи уметнички догађаји у Србији, попут позоришних представа и филмских пројекција. Сви ти примери из прошлости и садашњости употпуњени су са сијасет пригодних догодовштина – од усхићења Петера Хандкеа рударским пасуљем у безименој биртији у Мајданпеку (Ђорђевић, 2016, стр. 56-57), све до присећања Мирка Ковача на ноћ кад је 1966. дословце носио Борислава Пекића улицама после бурне кафанске ноћи, а овај му, омамљен алкохол, рекао: „Сада је на твојим леђима терет српске књижевности!” (Ђорђевић, 2016, стр. 39)

Назив другог дела књиге („Кафанска култура”) у складу је с изнетим теоријским концептом и у њему до изражаја долази Ђорђевићева примена „социолошке имагинације” (Mills, 1964) јер промишљањем наизглед пуких анегдота аутор изводи прегнантне закључке о ширим кафанолошким темама. У њих свакако спадају предрасуде сведене под стереотпну етикету „кафанског понашања”

кад се некое жели спочитати неваспитање, или „кафанске приче”, као синонима за непроверену информацију (Ђорђевић, 2016, стр. 60). Осим оваквих запажања, Ђорђевић настоји и да изведе нацрт једне аутентичне типологије особа које се на било који начин баве кафаном, било да је реч о „пролазницима” или пак бројним врстама „теоретских” и „практичних” кафанолага. Аутор притом уводи и поједине дихотомије, па постављајући питање да ли увођење „еспреса” или „макијата” у карте пића традиционалних кафана представља помодарство или осавременивање, он прави разлику између посетилаца угоститељских објеката делећи их на „догматске кафанце” и „слободоумније кафаносе” (Ђорђевић, 2016, стр. 75-76). Разматрајући ставове два табора, Ђорђевић се ипак залаже за употпуњавање понуде оним врстама кафе својствених неким новијим угоститељским објектима. Јер, како каже: „(К)афана би тако у такмаштву задобила предност над кафићем: у њој се и обедује и сркају турске и белосветске кафе – у њему једино гостирају ове друге” (Ђорђевић, 2016, стр. 76).

Значај овог запажања, којим се сугерише да кафана мора да се мења како би опстала, осликава ауторову способност да уочи динамику феномена којим се бави. Насупрот романтичарско-носталгичарском приступу, који кафану на историјском нивоу опажа као инкубатор бојемије и стваралачке доколице, негативистичко становиште је третира искључиво као поље беспослице и нуспојава попут порока и разврата. Између те две крајности, налази се Ђорђевићев изнијансирани приступ заснован на динамичности друштвене стварности. Као и свака друштвена институција, и кафана има фазе развоја и (пр)опадања; ако је у освит грађанског друштва представљала родно место европског јавног мњења (Habermas, 1968), она у данашњим околностима, уз конкуренцију масовних медија и интернета, не може претендовати да буде авангардни простор слободе; пре се чини да постаје резерват носталгије и својеврсни конзерватор конзервативности, па и догме на коју упућује аутор. Са таквог полазишта, Ђорђевић настоји да уочи данашњи положај ове друштвене институције. Он је можда незавидан, али то не значи да спаса нема.

На том трагу је и помен још једне занимљиве теме која је ретко доспевала под лупу научника, а то су жене у кафани. Посвећујући јој један од записа, Ђорђевић износи суд да „кафанолози нису борбени феминисти, премда здушно *подржавају меанску еманципацију женског рода и знају да развоја кафанске културе, као и *преживљавања* кафане у целини, не може бити без више него равноправног њеног удела*” (Ђорђевић, 2016, стр. 70, курзив Д. Б. Ђ.). Ова тврдња, чини се, у исти мах представља и закључак и хипотезу за могућу искуствену проверу. Иако је овде само назначена, ова значајна тема могла би да буде предмет емпиријске обраде утолико пре што је кафанонологија као поље проучавања још у формативном периоду и чека на сопствену истраживачку легитимацију.

Сажетост и искричавост израза, анегдотски интонирана форма и згуснутост текста, уз дар аутора да „речима буде тесно а мислима широко” (Чехов), чине да се ова књига може читати и као публицистичко штиво. На тај начин, Ђорђевић цементира стил који је наговестио монографијом „Казуј, крчмо Џеримо”, оличен у истовременој пријемчивости текста најширим читалачким круговима, при чему

сам рукопис ниједног тренутка није лишен академске и научне дубине. Требало би, напоследку, споменути и живописан предговор Љубодрага Стојадиновића и карикатуре Драгослава Јаношевића, као садржаје који употпуњују читалачко уживање и илустративност овог својеврсног социолошког дневника.

Dimitrije S. Bukvić¹
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Belgrade (Serbia)

ESPRESSO IN TAVERNS AND OTHER DILEMMAS

(Dragoljub B. Đorđević, *The Culture of Tavern in the Mirror of Newspapers*, Beograd, Službeni glasnik, 2016, 122 pp)

(*Translation In Extenso*)

The importance of taverns as historically crucial social institution is inversely proportional to poor attention it provoked in the field of social sciences in Serbia. Almost five centuries have past from emergence of the first Belgrade tavern in 16th century, to the birth of „tavernology“² as interdisciplinary research field. If it's in any way comforting – this is „only“ about 60 years later in comparison to European and American sociology, social history and social philosophy, that in 20th century welcomed tavernology, which until then has been reserved only for writers, publicist, journalists and cronichlers.

We won't exegerate if we say that what Habermas, Sennett, Coser, Oldenburg and others have written about the importance of hospitality facilities, in Serbia is done by one man only – a sociologist from Niš, professor Dragoljub B. Đorđević, for years. Besides the initiatory editorial work – a great anthology „Tavernology“ (2012) and the article „Tavern: That Great Third Place“ for the magazine „Culture“ (2016) – the work of Đorđević is also monography: „Speak, tavern Džerimo: Suburbian Tavern and around it“ (2011), which was awarded the „Desimir Tošić“ award, as well as the book „Checkerd Table Cloth / Tavern Table“ (2014), which has been written together with the author of this review.

The aforementioned list has been renewed by the author's new book: „The Culture of Tavern in the Mirror of Newspapers“, published by Službeni Glasnik, and which can be read as a kind of a sequel to „Tavern Table“, since Đorđević continues this book where he left of in the previous one.

The basic idea of this book, which is organized as a collection of 50 short writings with titles in alphabetical order, all referring to Tavern vocabulary – is author's vision of tavern as a social institution with multiple functions (and) in the cultural domain. This can be seen in thorough premise on tavern as „the highlight of Serbian, Balkan and European cultural heritage“ (Đorđević, 2016, p. 98). Although this thought can be found in the end

¹ dimitrije.bukvic@gmail.com

² This is the only equivalent to Serbian word „kafanologija“ (science of taverns), that translator could find

of the book, it is clear that it's not only the conclusion, but also a starting point. Having this in mind, Đorđević devises the term „Tavern Culture“ to „Culture in Tavern“ (which presents tavern as a center of cultural and artistic happenings), and „Tavern's Culture“ – that is special kind of behavior, such as drinking alcohol and manifestation of specific manners (Đorđević, 2016, p. 97)

Inside this theoretical frame, author in his „small sociological essays“ uses titles from daily and periodical newspaper, facing them with sociological mirror. More clearly, during the year 2014. and 2015. Đorđević has regularly collected all the articles on this topic from two daily newspaper (Belgrade „Politika“ and „Narodne novine“ from Niš), and from three weekly papers (NIN, „Pečat“ and „Nedeljnik“), as well as from the magazine „Pravoslavlje“. The last choice may sound strange³, but only if we don't know that sociology of religion is, along with tavernology and the study of Roma people, one of author's main research interests.

In the first part of the book („Culture in Tavern“) Đorđević uses the examples from daily press to prove that hospitality facilities have always been unique incubators of creativity (not only) in Serbia. Author is also interested in the phenomena such as Belgrade „guild taverns“ - whether it's about places visited mostly by actors („Srpska Tavern“), writers („Klub Književnika“), or painters and their students („Dva Megdandžije“ between two world wars). When he turns his sociological spotlight towards the past, Đorđević reminds us that many art events in Serbia, such as theatre plays and movie shows have been held in taverns. All these past and present examples are enriched with variety of interesting adventures and happenings from Peter Handke's thrill with miners' beans in nameless drinkery in Majdanpek (Đorđević, 2016, p. 56-57) to Mirko Kovač's memory of the night in 1996. when he literarily carried Borislav Pekić after heavy tavern night, when drunk Pekić told him „now you are bearing the weight of Serbian literature on you're back!“ (Đorđević, 2016, p. 39)

The title of the second part of the book („Culture of Tavern) is in line with described theoretical concept, and in it Đorđević's usage of „sociological imaginery“ (Mills, 1964) is evident, since by using seemingly simple anecdotes, author makes serious conclusions on broad tavern topics. These conclusions imply prejudices about stereotypical „tavern behavior“, when is referred to someone's ill maners, or „tavern stories“ as synonym for unverified information and gossips (Đorđević, 2016, p. 60). In addition to such observations, Đorđević is also trying to draw up a draft of an authentic typology of people who are in any way dealing with taverns, wheter it is passers-by or many types of „theoretical“ and „practical“ tavernologists. Author also brings in some dichotomies by asking: is a newness like „espresso“ and „macchiato“ in drink cards of traditional taverns - fashionableness or modernization? He differs guests in hospitality facilities by deviding them into „dogmatic tavern visitors“ and „openminded tavern visitors“ (Đorđević, 2016, p. 75-76). By looking into attitudes of both types of visitors, Đorđević supports the idea of offering coffies that are typical for some newer cafeterias, because: „in competing with coffee shops, tavern would win – in it you can eat and sip Turkish and worldly coffies and in coffee shops you can only have the second ones“ (Đorđević, 2016, p. 76).

³ The word „pravoslavlje“ meand „Orthodoxy“ in Serbian (prim.prev)

The important observation, which suggests that tavern must change in order to survive, shows author's ability to notice the dynamics of phenomenon he's dealing with. Unlike romantic-nostalgic approach that at historical level sees tavern as an incubator of Bohemia and creative leisure, and negativistic approach that treats it only as a place of idleness and effects such are vices and debauchery, Đorđević takes a middle, nuanced stand, based on dynamics of social reality. As every social institution, tavern too has its phases of development and decline. Even though it has once, in the waking of civil society, presented the birthplace of European public opinion (Habermas, 1968), in today's circumstances, with competing mass media and the internet, it can't pretend to be avanguard space of freedom. It seems rather, that tavern becomes a reservation of nostalgia and conservation of conservativeness, even the dogma that author refers to. From that point of view, Đorđević tries to observe today's position and role of this social institution, which is maybe deteriorating, but is not lost.

One interesting topic that emerges from the same domain and was rarely under science scrutiny is *women* in the tavern. Đorđević has dedicated one paragraph to this topic giving his opinion: „tavernologists aren't feminists, although they *wholeheartedly support emancipation of women and know that development of tavern culture, as well as survival of it in the whole, couldn't happen without equal participation of women*“ (Đorđević, 2016, p. 70, italic D.B.Đ). It seems that this claim at the same time represents conclusion and the hypothesis for possible empirical check. Although it is only mentioned here, this important topic could be a subject of empirical research, because tavernology is still young science in its formative phase and it is waiting to be scientifically legitimized.

The conciseness and sparkiness of the expression, an anecdotally intonated form, and the thickening of the text, with the gift of the author to “be tight with words and broad with thoughts“ (Chekhov), make this book readable as journalistic publication. In that way Đorđević affirms his style which was announced in his monography „Speak, tavern Džerimo“, and which is textually agreeable to broad reading circles, and never deprived of its academic and scientific depth. What should be mentioned in the end is a vivid preface of Ljubodrag Stojadinović, as well as cartoons of Dragoslav Janošević, as the content that fulfills readers experience of this unique sociological journal.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Đorđević, D.B. (2016). *The Culture of Tavern in the Mirror of Newspapers*. Beograd: Službeni glasnik. [In Serbian].
- Habermas, J. (1968). *Public Opinion*. Beograd: Kultura. [In Serbian].
- Mills, C.W. (1964). *The Sociological Imagination*. Beograd: Savremena škola [In Serbian].